

ISMAEL VALLÈS I SANCHIS*

APROXIMACIÓ A LA IMATGE LINGÜÍSTICA DE LA CIUTAT DE VALÈNCIA

Cos Mortal
Trinquet dels Cavallers, La Nau, Bailén, Comèdies,
Barques, Trànsits, En Llop, Mar, Pasqual i Genís,
Sant Vicent, Quart de fora, Moro Zeit, el Mercat(...)
I L'Avenida del Doncel Luis Felipe García Sanchiz
Vicent ANDRÉS ESTELLÉS, *Llibre de Meravelles*

RESUMEN

El autor establece en qué grado se usan el castellano y el catalán en los carteles comerciales y oficiales de la ciudad. Constata la escasa utilización del catalán en los comercios. Señala la presencia todavía de carteles escritos en ortografía diferente de la normativa y la tendencia escasamente normalizadora de la actual administración. La imagen lingüística se corresponde con la de una situación próxima a la sustitución lingüística del catalán por el castellano en la ciudad.

PALABRAS CLAVE: Conflicto lingüístico, adscripción cultural, sustitución lingüística.

ABSTRACT

APPROXIMATION TO THE LINGUISTIC IMAGE OF VALÈNCIA

The author shows the different use of castilian and catalan in the commercial and oficial wall charts in the Valencian city. Prouves the low use of catalan in shops and the presence of wall charts write in a secessionist ortography and the week policy of normalization to the catalan. The linguistic image of the city is near to the substitution of teh catalan by castillian

KEYWORDS: Linguistic conflict, Cultural adscription, linguistic sustitution.

INTRODUCCIÓ

Aquesta és una aproximació a la imatge lingüística que dóna la ciutat de València a través de l'estudi dels rètols oficials i comercials dels seus carrers. El treball s'ha basat en

* Departament de Geografia. Universitat de València.

Fecha de recepción: octubre 2003. Fecha de aceptación: abril 2004

Agraesc a Rafael Lluís Ninyoles les suggerències que m'ha fet després de la lectura d'aquest treball.

un banc de vora 500 fotografies efectuades entre març i abril del 2003. S'hi han estudiat els rètols presents a 10 carrers i places de la ciutat. Quatre carrers de Ciutat Vella: Roters, Carme, Museu i plaça del Centenar de la Ploma; el carrer Colom a l'Eixample i els carrers A. Palacio Valdés, Doctor Moliner, part de Blasco Ibáñez, Doctor Gómez Ferrer i Primat Reig. És per tant una petita mostra, que així i tot crec significativa per a comprovar la presència de diverses llengües i la seua jerarquia al conjunt de la ciutat de València.

He introduït la diferenciació entre rètols oficials i comercials amb la finalitat de comprovar les diferències de comportament entre les administracions i els comerciants. La major part dels cartells oficials són municipals o de la Generalitat, els quals ens indiquen les llengües oficials al territori i per tant són un reflex del bilingüisme oficial i de la interpretació que en fa l'administració. Els rètols comercials ens remeten i assenyalen clarament quina és la llengua dominant en la relació humana a la ciutat ja que responen a la idea "lingüística" que de la clientela tenen els comerciants.

He classificat els rètols en els apartats de castellà, català, bilingües i altres; en aquest darrer cas es tracta de rètols generalment en anglès.

La presència de rètols en català i bilingües en relació als rètols en castellà és la clau que ens indica en quina mesura la llengua d'Ausiàs March es fa present en la ciutat. En èpoques en que l'idioma oficialment no existia, mantes plaques de ceràmica commemorant aniversaris de les falles fan present el valencià en la ciutat. Igualment, ceràmiques dedicades a Sant Vicent Ferrer i a la patrona de la ciutat el fan present. Unes i altres i alguns pocs carrers retolats bilingües (Roger de Llúria, Arts Gràfiques...) eren l'única imatge lingüística no castellana tolerada en el franquisme al costat de les pintades, òbviament clandestines, de "Parlem Valencià" amb les quatre barres dins d'un cercle, que es podien veure encara en els anys seixanta i setanta. La imatge lingüística d'aquell període pretenia ser uniformement castellana i només es tolerava el valencià en temes folklòrics i/o religiosos.

La imatge lingüística actual, en un marc polític i legal formalment democràtic és tota una altra, però després dels més de vint anys d'Estatut d'Autonomia, amb la cooficialitat del valencià, i la Llei d'ús del valencià, la llengua és senzillament present però ni de lluny apareix a través de la retolació com la *llengua pròpia* dels valencians que l'esperit estatutari podia haver deixat pensar. La feblesa de la llengua dels valencians és palesa com comprovarem més avant.

ESTUDI DE CARRERS

	Castellà	%	Català	%	Bilingües	%	Altres	%	Català +Bilingües	%
Privats	234	71	16	5	29	9	49	15	45	14
Públics	55	39	56	39	31	22	0	0	87	61
TOTAL	289	61	72	15	60	13	49	10	132	28

Quadre I. Rètols presents als carrers estudiats de la ciutat de València classificats per llengües (abril del 2003).

Observem clarament la debilitat de la presència del català en el conjunt de cartells estudiats. Només un 15 % del total hi són escrits en aquesta llengua i sumant els bilingües ens situem en un 28 % del total.

La curta presència de la llengua del país en el conjunt dels cartells que els valencians mostren s'estreta encara més en el que podríem denominar l'ús privat o comercial. El 5% que comprovem en el quadre anterior es pot considerar testimonial fins i tot si sumen els rètols bilingües que farien pujar el percentatge fins el 14%. Baixa consciència ciutadana en relació al valencià, pocs incentius públics i també les amenaces i rectificacions de rètols d'alguns grups contraris a la normalització lingüística es troben a la base de la tímida presència del català al món privat.

Diversos quadres detallen la situació de la llengua que es mostra als cartells estudiats d'alguns carrers de la ciutat de València.

	Castellà %		Català %		Bilingües %		Altres %		Català + Bilingües %	
Privats	93	76	4	3	12	10	14	11	16	13
Públics	18	39	27	59	1	2			28	61
Total	111	66	31	18	13	8	14	8	44	26

Quadre II. Avinguda del Primat Reig.

Les dades de l'Avinguda del Primat Reig no s'aparten gaire de les dades del conjunt estudiat, si de cas podríem destacar els alts percentatges dels rètols oficials retolats en català i constatar els baixos percentatges globals dels cartells escrits en aquesta llengua una vegada computats els rètols comercials.

Figura 1. Cartell d'un forn cafeteria de l'Avinguda del Primat Reig. També es pot llegir el rètol d'una empresa de segurs i el nom del carrer. Els noms de forns i pastisseries, com també alguns restaurants, mantenen una major fidelitat a la llengua que el conjunt dels comerços.

	Castellà %		Català %		Bilingües %		Altres %		Català + Bilingües %	
Privats	5	62	1	12	2	20	2	25	1	12
Públics	4	40	4	40	2	20			6	60
Total	9	50	5	28	2	11	2	11	7	39

Quadre III. Carrer Doctor Gómez Ferrer¹.

Els comerços del carrer s'estimen més posar el nom en anglès que en valencià, com observem en les dades del Quadre III, on l'apartat d'altres llengües dobla el de català. Podríem ací recordar les declaracions d'alguns polítics de la desapareguda UCD de l'etapa pre-autonòmica, partidaris del secessionisme lingüístic del valencià en relació al català, i convençuts de la major utilitat de l'anglès front el valencià. L'opció dels comerços, però, és més antiga que l'etapa pre-autonòmica i enllaça amb la defecció de la classe dominant observada en el conflicte de les germanies, amb el conflicte del XVIII i amb la guerra civil. És una claudicació de *longue durée*, no conjuntural.

Figura 2. Indicació de l'entrada d'Urgències de l'Hospital Clínic al Carrer Doctor Gómez Ferrer i rètol del carrer. En segon pla es pot llegir el nom d'un bar.

	Castellà %		Català %		Bilingües %		Altres %		Català + Bilingües %	
Públics	3	30	5	50	2	20			7	70

Quadre IV. Avinguda de Blasco Ibáñez.

¹ Entre els bilingües hi ha els cartells del tipus Centro Histórico/ Centre Històric, Hospital Clínic / Hospital Clínic i un cartell únic que aprofita indistintament per a les dues llengües com és el d' Hospital Materno Infantil

Cal explicar ací que les dades d'aquesta avinguda es corresponen només amb els cartells del tros d'avinguda que connecta amb els carrers dels doctor Gómez Ferrer i del Doctor Moliner. Els resultats alts dels rètols en català d'aquest tros es deuen a la presència dels rètols oficials com els de la Universitat de València i el metro, mentre els bilingües² són rètols municipals i no hem considerat ací cap rètol comercial.

Figura 3. Rètol de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València situat a l'Avinguda de Blasco Ibáñez.

	Castellà %		Català %		Bilingües %		Altres %		Català + Bilingües %	
Privats	33	79	1	2	4	10	4	10	5	12
Públics	7	78	2	22					2	22
Total	40	78	3	6	4	8	4	8	7	14

Quadre V. Carrers del Doctor Moliner i A. Palacio Valdés ³.

Ací hem de destacar que a banda del menor còmput de rètols en català en el sector privat tenim el menor percentatge de rètols oficials en la llengua del país⁴.

² Entre els rètols bilingües figuren el d'empreses tan catalanes com "La Caixa". Aquesta empresa té dos tipus de rètols uns bilingües on posa en lletra menuda el nom complet de l'empresa unes vegades en català i unes vegades en castellà i d'altres només en català ja que hi figura únicament "La caixa". De tota manera, a més dels rètols cal mencionar també la propaganda de cartells que l'entitat mostra i he de dir que a la ciutat de València habitualment exposen rètols únicament en castellà i rarament bilingües. Una altra empresa catalana present a la ciutat el RACC porta exactament la mateixa política, així com el Banc de Sabadell, l'empresa de Gas Natural i la "Caixa de Catalunya". Aquestes empreses (la pela és la pela) apliquen un comportament clarament diferent a Catalunya i al País Valencià. Amb la qual cosa participen plenament del procés de castellanització que es practica per ací.

³ Cal dir, però, que l'actual M.H. President de la Generalitat fa un ús del valencià major que el del seu predecessor o el de l'alcaldessa de la ciutat.

⁴ En aquest carrer l'únic rètol privat en valencià es correspon a un bar que es diu *Bar Nostre-llar* i on s'ha considerat llar com a masculí. Malgrat la falta, cal destacar la bona voluntat dels qui li han posat el nom en valencià en un mar de noms de comerços en castellà.

	Castellà %		Català %		Bilingües %		Altres %		Català + Bilingües %	
Privats	74	65	3	3	9	8	28	25	12	11
Públics	16	31	10	19	26	50			36	69
Total	90	54	13	8	35	21	28	17	48	29

Quadre VI. Carrer Colom⁵.

En els rètols del carrer Colom trobem total coincidència amb la tònica general, si bé en els rètols oficials cal destacar la importància dels bilingües degut a que, com comente en la nota al peu, hi ha abundància dels noms del carrer on apareix el cognom de l'almirall en castellà que lògicament he computat en l'apartat de bilingües. Hi ha una bona representació en els comerços de rètols en anglès i un en francès els quals representen després dels noms en castellà l'apartat més important. El mateix comentari que hem referit als rètols del carrer Doctor Gómez Ferrer es poden aplicar ací i a tota la ciutat.

Figura 4. Rètols situats al principi del Carrer Colom en el que s'indica als vianants la situació dels Jutjats, l'estació del Nord i la plaça de bous. Al fons un quiosc amb l'escut de la ciutat de València inclou la paraula *prensa*.

⁵ Un rètol de la Conselleria d'Agricultura i Peixca de la Generalitat Valenciana, situat al final del carrer Amadeu de Savoia és una mostra del secessionisme ortogràfic present encara en el nom d'aquesta conselleria el setembre de 2003. Cal dir, però, que la gran majoria dels rètols de les administracions estan correctament escrits. Tot i això els rètols municipals mostren encara el rastre de l'etapa secessionista: ultra la no accentuació de València en el logotip municipal, que és la falta més greu, es pot llegir *Soletat*, *Majjstrat*, *Lluís* i altres desgavells ortogràfics.

	Castellà %		Català %		Bilingües %		Altres %		Català + Bilingües %	
Privats	29	71	7	17	4	10	1	2	11	27
Públics	7	47	8	53						
Totals	36	64	15	27	4	7	1	2	19	34

Quadre VII. Carrer Roters, Plaça del Carme, Carrer Museu i Plaça del Centenar de la Ploma⁶.

La situació lingüística d'aquesta part de la Ciutat Vella és lleugerament més favorable al català que la totalitat dels carrers estudiats. Els rètols comercials en català arriben ací al 17%, el percentatge més alt, mentre els rètols oficials en aquesta llengua sobrepassen lleugerament els escrits en castellà i no n'hi ha cap de bilingüe. També és superior el comput dels cartells escrits en català més els escrits bilingües que ací superen el terç del total. Cartells d'associacions ciutadanes en la llengua del país són ací relativament abundants, així com restaurants que també l'usen. Per contra en els cartells privats de l'únic forn present està retolat en castellà en contra del que passa en bona part dels comerços d'aquest gremi al conjunt de la ciutat. Sembla que la identificació de les arrels culturals de la ciutat són ací més fàcils de fer que en altres barris. Tot i així, els resultats no deixen de ser també ací clarament favorables al castellà.

Figura 5. Placa de ceràmica de l'Associació de Veïns del Barri del Carme datada el 1993 recordant un veí del barri.

⁶ Els noms del carrer que figuren actualment són els de Carrer de Colón, Carrer Colón, C. Colón i Calle de Colon. S'ha eliminat la forma catalana *Colom* que va figurar als rètols oficials en l'etapa socialista. Això ha fet que els rètols del carrer els haja classificats majoritàriament com a castellans o bilingües, segons els casos. En aquest carrer hi ha diversos rètols en anglès i un en francès *Lingerie de Nuit*, es fugí així de l'elecció entre la llengua dominant i la llengua minoritzada. Una altra modalitat de fugir d'aquesta dicotomia ha estat la utilització de noms propis com *Agatha* i *Puig Dorja* que he contabilitzat en l'apartat de rètols bilingües. En algun rètol s'opta per acompanyar el nom propi com el de *Salvador Lledó* -que podria figurar com a bilingüe o com a valencià- de la corresponent explicació en castellà "*persianas, toldos*". He classificat aquest rètol com a castellà. És de destacar també en aquest carrer l'existència d'un rètol en castellà de la "Generalitat Valenciana. Conselleria de Bienestar Social. Servicio de Información", mentre hi ha rètols bilingües del Ministerio de Trabajo/ Ministerio de Treball..."

TENDÈNCIES EN L'ETAPA ACTUAL DE GOVERN DEL PP

L'Administració municipal encetà una etapa ortogràficament secessionista en el moment de la coalició amb UV, que afectà també als rètols i publicacions d'alguna conselleria de la Generalitat (Veure la nota 3). Aquesta tendència es va rectificar de fet en els rètols dels carrers i places col·locats a finals dels anys 90 els quals en la quasi totalitat estan ben ortografiats. A hores d'ara encara es pot comprovar aquella opció en molts dels rètols incorrectes que no s'han retirat i en els logotips de l'Ajuntament i dels cotxes antics de la Conselleria d'Agricultura.

Una altra tendència fàcilment comprovable és l'opció pel bilingüisme encapçalat sempre pel castellà de l'estil *Puente de las Flores*/ Pont de les Flors ; *Puerto*/ Port, *Cementerio* / Cementeri, etc. La similitud de les dues llengües romàniques fa innecessària aquesta solució, la qual dificulta el sentiment de pertinença lingüística dels valencians.

Finalment és també evident la pura i simple castellanització, opció que no només observem en els rètols sinó que és també palesa en l'ús oral de les llengües que fan els militants i autoritats d'aquest partit⁷. Com a exemple d'aquesta línia d'actuació ens aprofita d'exemple la substitució del rètol de Fira de València de l'etapa anterior pel corresponent rètol castellà. També es pot advertir aquest comportament castellanitzant en els rètols de les estacions del metro com es fa evident, entre altres, en l'estació de l'Avinguda d'Aragó suara inaugurada que trenca la línia en bona part normalitzadora de l'etapa anterior en introduir el nom de l'estació en castellà. El cas de les administracions de Correus també assenyalen aquesta opció i així el rètol de les administracions de correus que fa poc apareixia bilingüe ha estat substituït, en canviar el logotip, per un cartell exclusivament en castellà.

Figura 6. El rètol de la parada de metro de l'Avinguda d'Aragó ens pot servir d'exemple de la tendència castellanitzant de l'actual administració valenciana.

⁷ Els rètols dels carrers de Ciutat Vella que ací s'inclouen són els que demostren en l'àmbit privat un major interès per la llengua. A més a més hi ha cartells d'associacions ciutadanes. A banda del reproduït en la figura 5, hi ha un taulell de l'Associació Cultural d'Arena al carrer Museu. Alguns comerços usen la llengua del país com un denominat "Art i Llum" o altre "Café Museu". En canvi, dues informacions de la parròquia *de la Sta Cruz* presents a la plaça del Carme en les parets del temple, estan escrites en castellà.

CONCLUSIONS

Les dades globals dels rètols estudiats, així com les de cada carrer o grups de carrers són prou explícites per a assenyalar l'extrema feblesa de l'ús del català als rètols comercials i l'important pes dels cartells bilingües de què fan ús les administracions. La Generalitat i l'Ajuntament de la ciutat de València, a més, inclouen sense pudor deliberades faltes d'ortografia o el que es pitjor, l'ús exclusiu del castellà en el nom de la conselleria de Benestar Social que he comprovat al carrer Colom.

La imatge lingüística que els cartells dels carrers estudiats componen, reflecteix, doncs, de manera clara la situació real de la llengua catalana a la ciutat i per extensió al conjunt del País Valencià. Ens aprofita per a resumir la situació el títol que vaig donar al procés de recuperació dels topònims majors: *ens trobem en una situació normalitzadora decapitada i incompleta* (VALLÈS, 2000). La capital, pel que fa a la normalització lingüística, com es diu en un conegut refrany valencià, *en comptes de donar llum dona fum*.

La comparació d'aquestes dades amb les que podem trobar a les pàgines de Sociolingüística de la Generalitat de Catalunya (2003) referides a l'ús de rètols comercials a 6 ciutats de Catalunya mostren la feblesa de la situació al cap i casal del País Valencià. L'ús del català en els rètols comercials a la ciutat de Lleida, que és la que té un menor ús dins de les estudiades en aquell treball, se situava en el 39'36 % del total mentre les dades dels rètols comercials a la ciutat de València que hem vist al quadre I situen l'ús del català als comerços en un exigü 5 %.

La situació lingüística que aquest treball palesa és el d'una presència testimonial de l'idioma a nivell de comerços grans i menuts i marcadament bilingüe pel que fa a les administracions presents a la capital del País Valencià. En alguns casos trobem ortografies secessionistes i en altres el rètol apareix directament en castellà. Aquesta situació s'adiu molt bé amb dos informes recents que assenyalen clarament la possibilitat de substitució lingüística: *L'Informe sobre la llengua i els escriptors al País Valencià* de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (2002) i l'article de Josep J. Conill (2003). Aquest contraposa els informes triomfalistes de les administracions a diferents treballs dels sociolingüistes que apunten a una situació creixentment dramàtica per a la llengua catalana al País Valencià. Al capdavant l'evolució de la situació de la ciutat d'Alacant i de l'extrem sud del País ja fa temps que se situa de ple en una consumada substitució lingüística del català pel castellà (MONTROYA, 1996 i 2002). La tebiesa de les polítiques lingüístiques favorables a l'idioma de les administracions valencianes i el rabiós anticatalanisme contrasta amb una actitud més comprensiva i favorable a la pluralitat lingüística del govern i del parlament espanyols eixits de les eleccions de març del 2004.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (2002): *Informe sobre la llengua i els escriptors al País Valencià*, Barcelona.
- CONILL, Josep J. (2003): La situació del valencià segons la sociolingüística no institucional (1998-2002). *Noves SL. Revista de Sociolingüística*. Primavera 2003.
- < http://cultura.gencat.net/llengcat/noves/hm03primavera/catalana/conill1_3.htm> [consulta:10.9.03]
- MONTROYA ABAT, B. (1996): *Alacant: la llengua interrompuda*, Paiporta, Denes.

- MONTOYA ABAT, B. (2002): *Els alacantins catalanoparlants: una generació interrompuda*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Sociolingüística. Món socioeconòmic
< <http://cultura.gencat.net/llengcat/socio/socio.htm> > [consulta, 10.9.03]
- VALLÈS i SANCHIS, I. (2000): Normalització dels noms dels municipis al País Valencià. *Estudis de toponímia valenciana*, València, Ed. Denes, p. 503